

דער סופֶר איז שוין אויך ניטהָ

צום אנדענק פון בערל פהן

אונדער בערל פהו, דער סופֶר פָוּן דער
הינטציטיקער יידישער ליטראטור, וועלכער
האט אליען איברגעלעט די גרוילן פָוּן חורבן, אין
אוועק פָוּן דער וועלט בשלוה, אין גאנג פָוּן
אינטנסיווער שעפערישער ארבטער איבערן
צוויטון מילואים-באנד צום לעסיקאָן פָוּן דער
ניער יידישער ליטראטור. זיין ליכטער טיט קען
אבער דעם וווײַטיק ניט פָאַרמִינְעָרָן, ניט בײַ זיין
נאענטע און אויך ניט איז דער וועלט פָוּן יידיש.
ניט קוּנדֿיק ווֹאָס ער איז געוען אַרְיבָּעָר די
שׂמְנוּנִים, האט די פָלוּצִימְדִיקָע פָטִירָה אָונְדָז
אלעמען אוּלְפָגְעַטְרִיסְלָט. אָין אָונְדָזָעָר נִיט-יְוָנְגָעָר
קוּלְטוּרָ-וועלט אִיז "אַ יְוָנְגָעָר צְוּוֵי אָוּן אַכְצִיק"
גָּאָרְנִיט קִיּוֹן גַּעֲפָעָרְלָעְכָּעָר עַלְתָּעָר. ער איז געוען
איינער פָוּן די עַנְעָרְגִּישָׁטָע מענטשָׁן. ער האט
אָרוּסְגָּעָגָבָן אַ בָּוָר אַ בָּוָר, גַּעַזְאָמָלָט אַ פָּאָקָט
אוּן נָאָר אַ פָּאָקָט, גַּעַשְׁרִיבָן טוֹזְוָנְטָעָר בְּרִיוּ אַ יָּאָר
צְוּיִידִישָׁע פָּעָזְ-מְעַנְטָשָׁן אִין אַלְעָעָקָן ווּלְטָט. אִין
יְדִישָׁע צִיטְוָנְגָעָן אָוּן זְוּרְנָאָלָן אִין גַּעַזְעָן
אָנְאָנְסִירָט אָז דָּעָר 15 טָעָר מָאִין אִיז דָּעָר לְעַצְטָעָר
טָעָרְמִין אוּפִיחְצָוָשִׁיקָן מָאָטְעָרְיָאלָן פָּאָרָן נִיעָם
מִילְוָאִים-בָּאָנְד. די נָאָכָט פָּאָר דָּעָם וּס' אִין
אָנְגָּעָקָומָעָן פָּוּן נְיוּ-יָאָרָק די בִּיטְעָרָע בְּשָׂוְרָה, הָאָבָן
מִיר דָּא צּוֹגְעָרִיט בִּיאָגָרָאָפִיעָס פָּוּן פָּאָרְגָּעָסָעָנָע
לְאָנְדָּגָעָר יְדִישָׁע שְׂרִיבָעָר. דָּא אַ נְאָמָעָן
אָוּסְגָּעָזָעָט אָוּן דָּאָרְטָן אַ יָּאָר. וּוּמָעָן וּוּאָלָט
אָיִינְגָּעָפָּאָלָן, אָז דָּעָר סְוֶּפֶר גּוֹפָא, בֻּעָרְלָ פָהָן עַהָּ
רוּעָט נִיט דָּעְלָעָבָן בֵּין צּוֹם 15 טָן מָאִין?

אין דער ישיבעהשער וועלט רעדט זיך וועגן
צוווייערליי תלמיד-חכמים: דער סיינַי (א מומחה
וואס קען א וועלט מיט זאכן) אוֹן אָן עוקר הרים
('אויסווארצלער פון בערג', ד.ה. דער וואס קערט
וועלטן מיט ניע שיטות אוֹן אַיבערקערענישן
איינעם אַנגענוומענעם גאנג פון טראקטן). בערל כהן
איַז געוווען אונדזער ''סיינַי''. די מומחהשאָפַט האָט
ער אַנגעוענדט איַז זייןע וועرك איַן פִּיר הויפט-
דריכטונגען, וואס אוֹיף אלע פִּיר האָט ער

- פֿוֹן הִירְשָׁעַ-דוֹד קָאָץ (אֲקְסֶפְּאָרְד)
מייט אַ צְבִּיט צְרוּיקַה האָב אַיךְ אוַיסְגָּזּוּכְטַ, אֵין
אוֹ אַרְעַם דִּירְהַלְעַ אֵין אַהֲנְטָעְרְגָעָסֵל פֿוֹן חִיפָה, אֵין
נִינְצִיךְ-יִאָרִיקָעַ פְּרָרוּיַ, אַ גַּעֲבוּוִירְעַנְעַ אֵין מִינְזַ
טָאַטְנַס שְׁטָעַטְלַ מִיכְאַלְישָׁעַק. זַי האָט דַעֲרְצִילַט
פֿוֹן אִירַ לְעַבְנַן, פֿוֹן דַי קִינְדָהִיטַ-יִאָרְנוּ אָוֹן בֵּין צָוָם
חוֹרְבָּן. זַי האָט אַיבְעַרְגָּעַבְנַן, אָז אַפְּלִילַ נַאֲדַעַם
וּוְדַי דִּיטְשָׁן יִמְשָׁ זַיְנְעַן אַרְיַין אֵין שְׁטָעַטְלַ אָוֹן דַי
יִידְן פְּאַרְשְׁפָּאָרְטַ אֵין אַ גַּעְטָא, אֵין לְכַתְּחִילַה
קִינְעַם נִיט אַיְנְגָעַפְּאָלוֹן אָז מַגִּיט אַלְעַמְעַן
אוַיסְהָרְגָעַנְעַן. «מִיר האָבָן דַאֲךְ אַלְעַ גַּעֲקָעַנְט
יעַנְעַם דִּיטְשָׁן, פֿוֹן עַרְשָׁתוֹן קְרִיגַ, אָוֹן קִיּוֹן מַאֲמַעַס
מייט קִיּוֹן קִינְדָעַר מִיט קִיּוֹן זְקָנִים האָט מַעַן דַאֲךְ
נִיט אוַיסְגָּעַשְׁאָסַן».

איך האב בבי איר געבעטן, זי זאל, פון-
דעתוועגן, פרובירן פֿעַסְטַּשְׁתָּעַלְן אֵין ווֹאֶסְטָרְגָּעַ
איין יא אַבְּנִינְגַּעֲפָאָלָן, אוֹ מְגַיִּיט אַלְעַמְּעַן אַוְיסְשַׁעַכְּטָן.
אט דאמ איין גַּזְוּעַן אֵיר פֿשְׂוָרְבָּה:

„ווען די דיעיטשן האבן פאר אלעמען אין די אויגן געשאָסן אַפֿרִים-אהרן דעם סופֶר, ער איז געוווען 101 יָאָר אלט. פֿרְיעַר האט מען פֶּאָר אַים אין די אויגן דערשאָסן דעם זוֹן זייןעם. דערנָאָך האט מען אונטערגעצונדָן די סֵּפֶר-טורהָס. פֶּאָר זאגן שֵׁמֶן-ישראל, האט ער געזאגט, דער סופֶר, אָז די סֵּפֶרִים קען מען פֶּאָרברענען, נָאָר די אַותִיּוֹת וועלן זיך אומקערן. דערנָאָך האט מען אונטער-געצונדָן דעם שְׁטַעַטְלָשָׂן פְּנַקְסָם, דָּאָרטָן האט אַפֿרִים-אהרן פֶּאָרשריבָּן אלצדינָג וואָס האט אין שְׁטַעַטְל פָּאָסִירָט. נאָכָעֶר האט מען אַים גַּעַשָּׂסָן. דער סופֶר האט אלצדינָג פָּוֹן אָונְדְזָעָר לעבען פֶּאָרשריבָּן אין פְּנַקְסָם. אָז דער סופֶר איז שווין אויך נִיטָּאָ, האָבָּן מִיר פֶּאָרשְׁטָאנָעָן אָז ס'אָיז דער סופֶר פָּוֹן אלצדינָג.“

* * *

פָּאָר דעַם נִימְסְטֵן שְׁטָאָפֵל אֵין דעַר פְּרָאָכְטַ-
טְּרָאָדִיצְיַע פָּוּן אוֹיְפּוֹזָאָמְלָעַן, מְסֻדָּר זִין אָוּן
אֲרוֹיְסְגָּעַבָּן דִּי בִּיבְּלִיאָגְרָאָפְּיַעַס פָּוּן דִּי מְחַבְּרִים אָוּן דִּי
בִּיבְּלִיאָגְרָאָפְּיַעַס פָּוּן דִּי וּוּרָק פָּוּן דעַר יִדְישָׁעַר
לִיטְעָרָאָטוֹר אֵין דעַר פְּאָרָם פָּוּן לְעַקְסִיקָּאָנָּנוּ, וּוּי
עַס רְוַּפְּטַזְיַר בַּיְּ אָונְדוּ. דִּי טְּרָאָדִיצְיַע וּוּאָס זְלָמָן
רִיְּזָעַן הָאָט גַּעַשְׁאָפָּן מִיט זִין אַיְּנְבָּעָנְדִּיקָּן
לְעַקְסִיקָּאָנָּנוּ פָּוּן דעַר יִדְישָׁעַר לִיטְעָרָאָטוֹר אָוּן
פְּרָעָסָע, וּוּאָס אֵין אָרוֹיָס אֵין וּוּאָרְשָׁע אָונְטָעָר שַׁ.
נִיגְעָרָס רַעַדָּקְצִיעַ אֵין 1914. זְלָמָן רִיְּזָעַן אַלְיַיְן
הָאָט זִין וּוּרָק דַּעַרְפִּירָט צָו אַנְיָעָר שְׁלִימָוֹת אֵין
זִין קְלָאַסִּישָׁן, פִּירְבָּעָנְדִּיקָּן לְעַקְסִיקָּאָנָּנוּ פָּוּן דעַר
יִדְישָׁעַר לִיטְעָרָאָטוֹר, פְּרָעָסָע אָוּן פְּילָאָלָגְיַע,
וּוּאָס אֵין אֵין וּוּלְנָעַדְעָרְשִׁינָּעַן בַּיִּם קְלָעְצָקִין
פְּאָרָלָג פָּוּן 1926 בַּיְּ 1929. אֵין אַמְּעָרִיקָּע הָאָט
זִיד דִּי אַרְבָּעַט נָאָכוּן חָרְבָּן בָּאַנְיִיט אָונְטָעָר דעַר
הַשְּׁגָּחָה פָּוּן אַלְוָעַלְטָלָעַכְן יִדְישָׁן קְוֹלְטוֹר קָאנְגָּ-
רָעָס. דעַר עַרְשָׁטָעָר בָּאַנְד לְעַקְסִיקָּאָנָּנוּ פָּוּן דעַר
נִיְּעָרָיָעָר יִדְישָׁעַר לִיטְעָרָאָטוֹר אֵין אָרוֹיָס אֵין נִיוּ-
יָאָרָק אֵין 1956 אָונְטָעָר דעַר רַעַדָּקְצִיעַ פָּוּן שַׁ.
נִיגְעָרָן יִדְיָעָה אֵין יִדְיָעָה. דִּי וּוּיְטָעָרְדִּיקָּע בָּעַנְד הָאָבָּן
צְנוּיְּגָעַשְׁטָעַלְט אָוּן רַעַדָּגָיְרָט אַרְיִי אַגְּזָעָעָנָע
יִדְיָעָה שְׁרַיְבָּעָר אָוּן גַּעַלְעָרְנָטָע, בַּיְּ 1956 וּוּאָנָעַט דִּי
אַרְבָּעַט אֵין נָאָכוּן זִיבָּעָטָן בָּאַנְד (דִּי אַוְתִּיחָות עַ-צָּ, נִ.י.
1968) אַרְיִינְגָּעָפָּאַלְן אֵין אַמְּזָן הַינְּעָרְפָּלָעָט. אָז מְעַן
הָאָט זִיד גַּעַנוּמָן צָוָם לְעַצְטָן, אָכְטָן בָּאַנְד, אֵין
בָּעָרָל כְּהָן גַּעַוּוּנָן אַיְּנָעָר פָּוּן דִּי דְּרִיְּ רַעַדָּקְ-
טָאָרָן. אָונְטָעָר דעַר רַעַדָּקְצִיעַ קְלָעְגִּיָּע שְׁטִיטָ-
גָּשָׁרִיבָּן: "מְאַנוּסְקִרְפְּט צְגוּגָרִיָּט צָוָם דְּרוֹקָ-
בָּעָרָל כְּהָן" (ז. III אֵין לְעַקְסִיקָּאָנָּנוּ פָּוּן דעַר נִיְּעָרָיָ-
יִדְיָעָר לִיטְעָרָאָטוֹר, אָכְטָן בָּאַנְד: קְ-ת, נִ.י.
1981, 808, 809).

שְׁוִין אֵין אַינְסְטִיטּוּצְיָאָנְעָלָעָר אָונְטָעָרְשְׁטִיצָוָגָג,
אֵין גַּאנְצָן אַוְתִּיךְ אַיְּגָעָנָעָר אַיְּנִיצְיָאָטוֹו, אַיְּגָאנְצָן
מִיט דִּי אַיְּגָעָנָעָר פּוֹחוֹת, הָאָט בָּעָרָל כְּהָן
צְנוּיְּגָעַשְׁטָעַלְט דָּעַם עַרְשָׁטָן בָּאַנְד מִילְוָאִים אָוּן
תִּקוֹנִים אַ.ג. לְעַקְסִיקָּאָנָּנוּ פָּוּן יִדְיָעָ-שְׁרִיבָּרָס, מִיט
הַסּוֹפוֹת אָוּן פְּיָקוֹנִים צָוָם לְעַקְסִיקָּאָנָּנוּ פָּוּן דעַר נִיְּעָרָיָ-
יִדְיָעָר לִיטְעָרָאָטוֹר אָוּן 5,800 פְּסָעוּדָאָנִימָעָן

אַיְּבָרְגָּעָלָאָזָן לְדוֹרְ-דוֹרוֹת וּוּגְיִקְעָרְפָּעָרָעָנָץ-
וּוּרָק, וּוּאָס אָוּן זִי קָעָן מְעַן זִיר נִיטְרִירָן פָּוּן אַרְטָ-
אוֹיפָּדִיאָגָעָבָן דִּי בִּיבְּלִיאָגְרָאָפְּיַעַס פָּוּן דִּי מְחַבְּרִים אָוּן דִּי
חַיּוֹנָה הָאָט עַר דִּי מְעַרְסְטָעָר יָאָרָן גַּעַצְוִיגָּן פָּוּן
אַרְבָּעָטָן וּוּי אַבְּלִיאָטָעָקָאָר, אָוּן צְוָמָאָל אַוְיךְ וּוּי אַ-
לְעָרָרָר, אַזְוִי אַרְוָם אַז עַר גַּעַהְעָרָט דעַר קָאָטָעָ-
גָּאָרִיעָי יִדְיָשָׁע "וּוּנְדָעָרָ-פְּאָרְשָׁעָר" וּוּאָס הָאָבוֹן דִּי
אַיְּפָטָעָן בָּאַוְיָזָן אַוְיסְעָר דִּי רָאָמָעָן פָּוּן דעַר
אַיְּגָנְטָלְעָכָעָר פְּרָנְסָה. דָּאָס אֵין אַלְצִדְינָג אֵין
צְוָגָּאָב צָו אַלְעָבָנְלָאָגָעָר זְשָׂרָנוּאָלִיסְטִישָׁעָר טָעַטִּי-
קִיְּטָ, וּוּאָס הָאָט זִיר גַּעַצְוִיגָּן פָּוּן זִינְעָר אַרְטִיקָּלָעָן
אֵין קָאָונָעָר דִּי צִיְּטָן אֵין 1930 אַזְוּשׁ בַּיְּ זִין
רַעַדָּגָיְרָן דָּא נִיטְרָאָנָג דִּי נִיוּ-יָאָרְקָעָר פְּרָטָעָ-
אַרְבָּעָטָעָר שְׁטִימָעָן.

דִּי פְּיִרְגָּעָבָן פָּוּן בָּעָרָל כְּהָנָס שְׁעַפְּעָ-
רִישְׁקִיטָ: בִּיבְּלִיאָגְרָאָפְּיַעַס אַז קוּלְטוֹרְ-גַּעַשִּׁיכָ-

טָע. עַס וּוּטָטָמִיד בְּלִיבָּן אַ פָּעָרָל זִין סְפָּרָה
הַפְּרָעָנוּמָעָרָאָנָטָן: וּוּגְגָוְיִצְעָר צָו פְּרָעָנוּמָעָרְרִירָטָע
הַעֲבָרָעִישָׁע סְפָּרִים אָוּן זְיִינְרָע חַוְתָּמִים פָּוּן 8,767
קָהִילָּות אֵין אַיְּרָאָפָּע אָוּן צְפּוֹן-אָפְּרִיקָע (גִּ. 1975,
384).

צְוָוִיְּתָנָס: גַּעַשְׁכְּטָע אַז קוּלְטוֹר פָּוּן דעַר
דָּעָרְוָאָגְגָעָנָר יִדְיָעָר לִיטָע. בָּעָרָל כְּהָן הָאָט
עַס אַרְיִינְגָּעָפָּאַלְן אֵין אַמְּזָן הַינְּעָרְפָּלָעָט. אָז מְעַן
1961, 825 זָ), אָוּן דִּי גְּרוּיָסָע עַנְצִיקָּלְאָפְּעָדִיעָ פָּוּן
לִיטְוּיִישָׁע יְשָׁוֹבִים אַ.ג. יִדְיָשָׁע שְׁטָעָטָע, שְׁטָעָלְטָעָ-
אָוּן דָּאָרְפִּישָׁע יְשָׁוֹבִים אַיְּן לִיטָע בַּיְּ 1918, הַיְּסָטָאָ-
רִישְׁ-בִּיאָגְרָאָפְּיַעַס סְקִיצָנָס (גִּ. 1991, 791 זָ).

דָּרִיטָנָס: חָרְבָּן לִיטְעָרָאָטוֹר. שְׁוִין אֵין בָּוּדָ-
לְפָנָן סְוּדָאָרָסִי, קָאָצְעָנְלָבָגָאָנוּ אַז קוּסִינָס לִיטָע
(גִּ. 1951), הָאָט בָּעָרָל כְּהָן מִיטְרָעְדָּגָיְרָט דָעַם
אַפְּטִיל "חָרְבָּן לִיטָע" (דָּאָרָטָן, זָ. 1640-1645), אָוּן
אַלְיִיְן אַנְטִילְגָּעָנוּמָעָן מִיטְעָלְכָעָ קָאָפִיטָלָעָר,
וּוּאָס אַיְּנָעָר פָּוּן זִי אֵין זִין מְעַרְקָוּוּרְדִּיקָעָר "אַ פְּרָאָגְמָעָנָט
וּוּאָלָד (בְּלָעְלָעָר פָּוּן אַ טָּגְבּוֹד)", אַ פְּרָאָגְמָעָנָט
פָּוּן מְעַמְּאָר וּוּאָס אֵין דָעְשִׁינָעָן אַז בָּוּדָ-פְּאָרָם
אַ.ג. אַזְוּדָאָלָד (גִּ. 1955, 153).

וְאַחֲרָוֹן אַחֲרָוֹן: בָּעָרָל כְּהָן שְׁטָעָלָט מִיטְזִיר

פָּנוּם לִיטוֹאַק: אֲ גַּרְוִיסֶּעֶר גַּעַלְעַרְנְטָעֵר אַיִן
פְּאַקְטָו אָוֹן קַעַנְטָעַנְיִשְׁוֹן, אַ מַתְמִיד אֵין בִּיכְעָר אָוֹן
סְפָּרִים, אַ יַּיְד וּוֹאָס הַאָט גַּרְעַנְצָלָאָזָע גַּעַדְוָלְד צָו
זָאַמְלָעָן, אָוֹן אֵין דָעַר זַעֲלַבְיקָעָר צִיְּטָט, אַ בִּיסְל אַ
טְרוֹקַעַנְעָר אָוֹן קַאַלְטַלְעַכְעָר יַיִד, וּוֹאָס אַיִז צָו מַאְל
אוּיר פְּעַיְק זִיךְ אַנְרוֹגָזָן אַיְבָעָר אַ קְלִינִינִיקִיט (אַ
ברָוָגָזָל וּוֹאָס עַר פְּאַרְגָּעָסָט שָׂוִין בָּאַלְד אָוֹן אַלְצָדִינָג
וּוְעָרְטָגְלִיךְ גּוֹט).

ווער ס'אייז הינט אַ יידישער פֿעָז-מענטש
האט שוין באָקומוון ניט אײַן בריוו פּוֹן בערל כהן.
ווײַ פרצעס ליטוֹאָק אַיִן „אוּבּ נִישְׁתּ נָאָךּ הַעֲכָעָרּ“,
האט ער געמוֹזֶת אַלְץ דערגִּין. ער האָט זיךְ געמייט,
זינען לעקסיקאנען זאלֵן זיין נאָר וואָס דיקער
נאָר אוּד וואָס מער אַקוּראָט. פֿלעגֶט ער אַפְּט
מאָל אַיבּערפֿרָעָגּ בְּנוֹגָעּ אַ פרָט פּוֹן אַן אוּיסגָּאבָּעּ.
דאָרטן ווּו שְׂרֵיַּבְּעִירִישָׁע עֲגָם ווּעָרָן אַ נְוָגָעּ
לְדָבָר, פֿאָדָעָרט זיךְ אַ שְׁטוּנָגָעּ האָנט. בערל כהן
האט ווּיל גְּעוּוֹסֶט ווּיל גְּזוּמָות עַס זִינְעָן עַלוּל
זיךְ אַרְיִינְצּוּכָּאָפּ אַיִן דֻּעָם וואָס מִשְׁיקָט אִים צוּ.
וועגן אַלְץ האָט ער אַיבּערגַּעַלְעָט, ווִידָעָר אַמְּאָל
אוֹן אַבעָר אַמְּאָל, בִּיז ווֹאנְעָט דֵי הוֹילְעָט פֿאָקְטָן
זִינְעָן אַרוּיסְגַּעַשׂוּוּמָן. דֵי צּוּוִי עַיְקָרִים פּוֹנָעָם
בִּיבְּלִיאָגְרָאָפּ זִינְעָן גְּעוּוֹעָן אַיְנְגַּעַבָּאָקּוּן אַיִן זִין
וועזָן: „לֹא דּוֹמָה שְׁמִיעָה לְרָאִיה“ אוֹן – „כְּבָדָהוּ“.

פָּוֹן קִיּוֹן פֶּאֱטָאָפְּיִיעַס הָאָט עַר אֲפְנִים נִיט
גַּעַהַאַלְטוֹן אָוֹן וּוֹעֵן עַר הָאָט גַּעַוּאָלְט זַיִינָעָם אֶבְרִיוֹ
אַיְבָעַרְשִׁיקָּן אוֹיךְ צָו אֶצְוֹוִיתָן צִי אֶדְרִיטָן, הָאָט
עַר זִיךְ נִיט אָוֹנְטָעַרְגָּעַפְּוִילָט אָוֹן דָּעַם בְּרִיוֹ –
אַיְבָעַרְגָּשְׁרִיבָּן.

נאר אין די קינדיישע יארו האב איד זיך
אויסגעלערנט לייענען זיין שועערן כתבע (די אותיות
זייןען זיך ווי צעהאנגען אינדעראלופטן). אין די
לעכטע חדשים, ווען זיין קאָרעדעספֿאנְדענץ מיט
פרײַנט אוֹן קאָלעגן אין שייכות מיטן צוּרייטן
AMILAIM-בָּאַנד הָאָט זִיך שְׂטָאַרְק אָוִיסְגָּעֶרְיִיטְעֶרט,
פְּלָעָגֶט מען מיר אַפְּט מאָל צוֹטְרָאָגֶן די ברְיוּוֹלָעֶד:
הירשע-זָדוֹך, לְיִצְחָק מִיר אַיבָּעֶר".

ווער עס איז צו גלייבן, ווי פינלאעד, איז

נ.י. 1986, 812 זז). דאס איז א ווועرك, ווי די מערסטע ווועرك בעREL פהנס, וואס ביי די אומות העולם וווערט עס צונזיפגעשטעלט און ארויסגע-גבן דורך א גרויסן פערסאנאל באצלאלטער רע-דאקטארן, מיטאָרבטעטער, זאמלער, קאָרעדקטארן, סעקרעטארן, ביי און אוניווערטיטט אַדער אינסטייטוט. ביי אונדז, ווענדט זיך עס איז גאנצן און ינען מיט ליב און לעבן איבערגעגעבענע, אומדערמידלעכע ייחידי סגולה פון וועלכע בעREL פהן איז אין אונדזער דור דער שענסטער און שעפערירישטער מוסטער.

* * *

פֿוֹן בְּעַרְלָה הַנְּגָעֵן אִיךְ הַונְּדַעַת עַרְבָּרְיָוֹן,
הָגָם מֵרַהֲבָן זַיְךְ פְּנִים אֶל פְּנִים בְּאַגְּעָגָנֶט בְּלוֹזִין
אַיִינְמַאלִין, אַיִינְדִּי סְטוֹדָעָנְטִישׁ יָאָרְן מַשְׁנָעָן, אַיִינְ
נַאֲוּעַמְבָּעָר 1979, וּוֹעֵן עַרְהַאֲט מִיד אַיִינְבְּנִין פֿוֹן
דָּעָר יְיוֹאָ אַיִינְ נַיְוִיְּאָרְק אִינְטָעְרוֹוִיְּוִירָט וּוֹעֵן אַ
שְׁטִיקָל שְׁטָעַלְעָ אַלְס מִיטָּאָרְבָּעָטָעָר אַיִינְאַכְּטָן בְּאַנְדָּ
פֿוֹן נַיִעַם לְעַקְסִיקָן. אִיךְ הַאָב גַּעַדְאָרְפָּט
צְוּנוֹיְפְּשָׁטָעַלְן בְּיָאָגְרָאָפְּיָעָס פֿוֹן יִדְיָישׁ לִינְגְּוּוֹיסְטָן
אוֹן פְּילְאָלָאָגָן אוֹן דָּא אוֹן דָּאָרְטָן אוֹיךְ לְאַנְדָּאָנָעָר
יִדְיָישׁ שְׁרִיבָּעָר. עַרְהַאֲט מִיר אַגְּגָעָזָגָט אַז אִיךְ
זָאָל נִיט שְׁרִיבָּן וּוֹי בַּיְּ זְלָמָן רִיזְעָנָעָן. אִיךְ הַאָב
גַּעַעַנְטָרָט אַבְּיָסָל אַ גַּעַפְּלָעַטְטָעָר: „הַלּוֹוָאִי זָאָל
אִיךְ נָאָר שְׁרִיבָּן וּוֹי זְלָמָן רִיזְעָנוֹ!“ אוֹן עַרְהַאֲט אַ
שְׁמַיִיכְלָ גַּעַטָּאָן, מִיר גַּעַגְעַבָּן אַזָּגָן: „אוֹיבָאִיךְ זָאָגָט
שְׁוֹיָן אַזְוִי, אַיִינְ גּוֹטָן“. עַרְהַאֲט מִיר גַּעַגְעַבָּן צָוָה
פְּאַרְשָׁטְיָיִן אַיִינְ וּוֹאָס דָּא גִּיטָּת. עַרְהַאֲט גַּעַוּאָלָט אִיךְ
זָאָל אַוִּיסְמִידָן לְאַנְגָּעָ זָאָצָן (וּוֹאָס עַרְהַאֲט שְׁוֹיָן בַּיְּ
מִיר פְּרִיעָר גַּעַהָאָט בְּאַמְּעָרְקָט...).

אין גאנג פֿוּ מײַנע קִינְדָּעָרִיאָרָן אֵין ברוקלִין
פֶּלְעָגֶט דָּעָר טָאָטָע, מַעֲנָקָע קָאָז זָל, אַפְּטָמָאל
גּוֹטוּמוֹטִיק אָזָג טָאָן אָז „סְאַיִן דָּא הַיְנָט אָבָרְיוֹ
פָּגָנָעָם לִיטְוֹאָק“. .

וְיֵקַומֶת עָם אֲזֶן אֲלִיטּוֹוִישָׁעֶר שְׁטוֹב זָאֵל
מַעַן עַמְצָן אַנְרוֹפָן אַלְיטּוֹוָאָק? דָא גִּיטּ מִין אִיד
אַיְן דָעַם, וּוֹאָס בְּעַרְלָל כְּהֻן הַאָט פָּאַרְקָעַרְפָּעַרְט אַיְן
זִיךְרָדִי, “קְלָאַסִּיש-פָּאַלְקָלָאַרִיסְטִישׁע” שְׁטָרִיכָן

ארוויסגעגעבען זייןע ריזיקע בענד, האט די יידישע
לייטעראטור געהאט אָוועלט-אַדרעם – אויף דער
64סטער גאָס אַין ברוקלין – וואָס האט מיט זיך
פֿאָרגעשטעלט אַ ניט-אַיבערגעריסענע טראדייציע
פֿוֹן זלמן רייזען אָוּן וווײַטער. אָוּן אִיצט, מעָר ווי
וועָן ניט אַין פֿרײַעַר, פֿאלט אויף אָונדז אלעמען
דער בְּפֿירושׂדיַקער חֵובֶּה, עַקְשָׁנוֹתַדִּיק אַוְיסְצּוֹזָן אַ
פֿעַנְצְּטָעָרֶל אַין נַיְעַם יָאָרְהָוְנְדָעָרט אַרְיָין, דָוָרָךְ
וועָלְכָן די יִדְיָשָׁע לִיטְעָרָאַטור זָאָל קַעַנְעָן אַ
שְׁפָרוֹנָג טָאָן. אַזְוִי אַרְוּם ווּעַט מַעַן בְּמִילָא אוּיךְ
וווײַטְעָר פֿירָן די גַּעֲבַעַנְטַשְׁטָע לְעַבְנָס-אַרְבָּעַט פָּוּן
בעָרְלָפְּהָן, זְכָרָנוּ לְבָרְכָה.

מיט אַסְרָ נֶעֱנְטְּקִיִּט
אוֹן טְרוֹיֵעֶר
דָּעַרְמָאַנְעָזְ מִיר
דָּעַם לְעַרְטָן יָאָרְצִיִּיט

(געתט ארבז אוגוסט 21, 1989)

רעדאקטאר פון דער
מַאֲרְגָּן-פְּרִיעִיהַיִט
פון 1938 ביז 1987

לְאָנָגִיאַרְקָעָר רְעֵדָקְצִיעַ-מִיטְגָּלִיךְ יְדִישָׁעַ קּוֹלְטוֹרַ

מער וועלן ניט אַנְקּוּמוּן בָּעֶרֶל פָּהָנֵס בְּרִיּוֹלָעֵד.
טִילְמָאָל הָאָט מִיר בָּעֶרֶל פָּהָן גַּעֲפִירַט
לְאַנְגָּע דַּעֲבָאַטָּעַס (אַלְצָן דָּוָרָךְ פָּאַסְטָן) וּוְעָגָן לִינְגָּן-
וּוִיסְטִישָׁע אָוֹן סְטִילִיסְטִישָׁע עֲנֵנִים. אָז אַיךְ הָאָבָּאָט
אִים אַמְּאָל אָוּוּקָגָעַשְׂקַיט דִּי בִּיאָגְרָאָפְּיעַן פָּוֹן אַ
גְּעוּוִיסְן קְרִיסְטָלָעַכְן יִידִיש-פָּאַרְשָׁעַר רִיכְצָעַנְשְׁטַיְּין
(מִיט צְוּוֵי מַאְלָפָתָח צְוּוֵי יְוָדָן), הָאָט עַר מִיט מִיר
אַיְינְגָעַטָּעַנְהָט אָז אַוִּיפְּ יִידִיש וּוְאַלְטָן דָּאָר דָּעָר
נָאַמְּעַן גַּעַהְיִיסְן רִיכְצָעַנְשְׁטַיְּין (צְוּוֵי מַאְלָצְוּוֵי יְוָדָן
סְתָם). אַסְרָ ברְיוֹו זִינְגָּן וּוְעָגָן דָּעַם דַּעַמְּאַלְט
אַיְבָּעַרְגָּעַפְּלוֹיגָן דָּעַם אַטְלָאַנְטִישָׁן אַקְעָאָן. אַיךְ
דָּעַרְמָאָן דָּאָס אַיצְטָן וּוְיָאָ קְלִינְיָעָם בָּאוּיְיזָן פָּוֹן
דָּעַם, וּוְיָאָזְוִי בָּעֶרֶל פָּהָן, אַיְזָן דָּעָר שֻׁנְנְסְטָעָר
לִיטְוּוּיְשָׁעַר טְרָאָדִיצְיָעַן זִינְן אַמְּקָפְּדָא אַיְבָּעָר
יַעֲטוּעָדוֹן פְּרָט וּוְאָס גִּיטָּאָרְיָין אַיְזָן אַבְּוֹר, הָאָט
קִיְּזָן זָאָר נִיט דָוְרָכְגַּעַלְאָזָט, קִיְּזָן זָאָר נִיט פָּאַרְגָּעָסְן
צָו נָעַמְעַן אַיְזָן בָּאַטְרָאָכָט. בּוֹר סְוִד שָׁאַיְנוּ מַאְבָּד
טִיפְּהָה.

דער טויט פון אָוועלכּוֹן נִיט אַיז חַשׁוֹבֵן קָאַלעֲגָע
און פֿרְיִינְד (זָאַל זִין אַ פֿרְיִינְד דּוֹרֶךְ בְּרִיוֹ) אַיז פָּאַר
זִיךְ אַ טְּרָאָגָעְדִּיעַ. דּעֵר טויט פָּוֹן בְּעָרְלָה כְּהֵן הָאָט
נִיט נָאָר אַיבְּעָרְגָּעָרִיסְוֹן דִּי אַרְבָּעַט אַיבְּעָרְוֹן צָוּוּיְתָן
מִילְוָאִים-בָּאנְד פָּוֹן לְעַקְסִיְקָאָן ("אַיבְּעָרְגָּעָרִיסְוֹן"
וּוַיְלַי אַיךְ הָאָפְּ אָוֹן גְּלִיבָאָז נְיוּ-אַרְקָעָר יִידִישַׂ-
אַינְסְטִיטּוּצְיִיעַס. וּוּעָלָן זִיךְ פֿאָרָאַיְינְיקָוּן אוֹיפְּ אַרוֹיסְ-

מען דארפ זיך ניט נארז. דער טויט פונגעם סופר, פונגעם בעל-הלווקסיקאנען פון דער היינט ציטייקער יידיישער ליטעראטור, איז א גרויסער קלאָפ פֿאָר אונדזער ליטעראטור. צוליבן זעלבן חורבן וואָס בערל פֿהוּן האָט אַזוי העלדייש אַיבער-געלעבט אין די ליטויזע וועלדער ווי אַ פֿאָרטיזאן, וואָקסן ניט אונטער קיין מchnות מיט נײַע יידייש שרייבער געבוירענע אין די הײַם-טעריטאַרייעס פֿון יידייש אין מזרח-אייראָפֿע. דער לעצטער דור מזרח-אייראָפֿעיש געבערענע שרייבער ווערט אויך ניט יונגער. כל-זמן בערל פֿהוּן האָט געזאלט,

יידיש

הואשס ליאד
אוֹן קולבאָקס
וואָגַלְט
צּוֹ דֻּעַם אָונְטְּרֶגֶאנְג –
תְּאַזְּלֵעַר מִיר, אַשְׁטִיגְגָּעַר,
אָנוּרוּבִּיזָן וּוּהִין דִּישְׁפְּרָאָר גִּיט אָונְטְּרָעָר?
אָפְּשָׁר בַּיִּ דֻּעַם כּוֹתֵל מַעֲרָבִּי?
אוּבָּאָזְּזִי, וּוּעַל אַידְּ דָּאָרָט קּוּמָעָן, קּוּמָעָן,
עַפְּעַנְעָן דָּאָס מַוְיל
אוֹן וּוּי אַלְיָב
אָנְגָּעָטָן אֵין פֿיְיעָרְדִּיקָן צּוֹנְטָעָר,
אַיְנְשָׁלְגָּעָן דֻּעַם לְשׁוֹן וּוּאָס גִּיט אָונְטְּרָעָר.
אַיְנְשָׁלְגָּעָן, אוֹן אלְעַדְרָות וּוּעַקְעָן מִיטָּמִין
ברּוּמָעָן!

געשירבן איין 1948, געכירותן-יאר פֿוֹן "די גָּאלְדָעָן קִיטִּי"

וּלְיָדָאָוְגָּסְט
1993

4

555 טעם יָרְגָּאנְג

2:00 דָּאָלָעָר

• אברהם סוצקעוווער

זָאַל אַיךְ אֲנַהֲיִבָּן פֿוֹן אֲנַהֲיִיבָּ?
זָאַל אַיךְ וּוּי אַבְּרָהָם
אוּסְ ברְוּדְעָרְשָׁאָפְט צְעהָאָקוּן אַלְעַ גַּעַזְנָ?
זָאַל אַיךְ זִיךְ אַלְעַבְּעַדְיקָוּן לְאַזְנָ אַבְּרָזְעָצָן?
זָאַל אַיךְ אַיְנְפְּלָאָנְצָן מִין צּוֹנָגָן
אוֹן וּוּאָרְטָן בֵּין פֿאָרוֹאָנְדָלָעָן
וּוְעַט זִיךְ אַין אַבְּוֹתְדִּיקָעָ
רָאָזְשִׁנְקָעָס מִיטָּמָאָנְדָלָעָן?
וּוּאָס פֿאָרָא אַקְאָטוּוּעָסְדִּיקָעָ
וּוִיצְן
דְּרָשְׁנַט מִין פֿאָעוֹזְיָעָ-בְּרוֹדְעָר מִיטָּדִי בְּאַקְנְבָּאָרְדוֹן,
אֹז מִין מַאְמָעָ-לְשׁוֹן גִּיט בְּאַלְד אָונְטְּרָעָר?
מִיר וּוּעַלְוָן נָאָר אֵין הַוְּנְדָעָרְתָּ יָאָר אָרוּם דָּא קַעַנְטִיק
זִיכְן

אוֹן פֿירָן דִי דִיסְקוּסִיעָ בַּיִּ דֻּעַם יַרְדָּן.
וּוַיְיַל אַשְׁאָלה נָאָגָט אוֹן נָאָגָלָט:
אוּבָּעָר וּוּיָס גַּעַנְיוּ וּוּוּ
די פֿפְּלָה פֿוֹן בְּעַרְדִּיטְשְׁעוּוֹר,

אַיִן הָאַלְט

1	אַבְרָהָם סּוֹצְקָעָוּעָר	יִדְישׁ
3	פּוֹן חֲוֹדֵשׁ – לְשָׁנָה טוֹבָה • אַבְרָהָם סּוֹצְקָעָוּעָר • כְּדָאי צוּ וַיִּסְוַּן	א. ג.
6	אַבְרָהָם סּוֹצְקָעָוּעָר – דָּעֵר דִּיכְטָעָר פּוֹן אָנְדוֹזָעָר דָּוָר – הַעֲשֵׁיל קָלָעְפֶּפֶשׁ	אַבְרָהָם סּוֹצְקָעָוּעָר
11	אַרְעַטְעַנְיִישׁ (לִיד)	רַבְקָה בָּאַסְמָאָן
14	לִידְלִיכְט (לִיד)	מְשָׁה שְׂקְלִיאָר
15	דָּרְיִ שְׁטוּדִיעַ-פְּרָקִים	דָּוָד וּוּאַלְפָעַ
19	בַּיְלָד פּוֹן יוֹנָג-זּוֹוִילְנָעַ	
20	סּוֹצְקָעָוּעָר (לִיד)	פֿרֶץ מִירָאנְסִיקִי
21	מִיר בָּאָגְרִיסְן אַבְרָהָם סּוֹצְקָעָוּעָר	
22	חַכְמַת הַפְנִים	יְהוָדָה עַלְבָּעָרָג
29	קָלִינָע אַנְטָאָלָגִיעַ	אַבְרָהָם סּוֹצְקָעָוּעָר
37	אַלְיָד וּוָאָס אִיז גַּעַשְׁלִיכְן מִיט אַטְרָעָר	שְׁלוּם לוֹרִיאָ
45	בָּאָגְעָגָעִישׁ מִיט אַ. סּוֹצְקָעָוָרְסּ שְׁאָפָן	י. קָאָרָא
46	בָּאָגְרִיסְוָנָג פּוֹן אַקְסְּפָאָרְד	
47	פְּרָעָסְקָא "קִיּוּם" (לִיד)	לְעוּוּ בָּעָרִינְסִיקִי
48	בָּאָגְרִיסְוָנָג פּוֹן יִשְׂרָאֵל	
48	צִיְיכָעָנוֹג פּוֹן מוֹלהּ בָּן חַיִים	
49	די פְּאָרְשָׁוּעָרוֹנָג	מְרַדְכִּי צָאָנִין
52	אַבְיָלָד פּוֹן יִדְישׁוֹן לְעַבְנָן אִיז פּוַיְלָן	מְאַנְיָעַ לִיפְשִׁיעַ
54	דָּעֵר סּוֹפֶר אִיז שְׁוִין אוִיךְ נִיטָא (אִיְלָן טּוֹיט פּוֹן בָּעָרָל בָּהָנוּ)	הַיְרָשָׁע-דָוָד קָאָז
57	מְרַדְכִּי לִיטָוִין	מְרַדְכִּי לְעַרְמָאָן
61	אַבְרִיוּל צוּ אַפְּרִינְד	א. ג.
62	לִזְפְּרוֹן	
64	זִשְׁטָלָאָוָסְקִי בָּאַנְקָעַט	

YIDDISHE KULTUR

YKUF

1133 Broadway, Room 1019
New York, N.Y. 10010
Tel. (212) 691-0708

YIDDISHE KULTUR (ISSN-0044-0426) is published bi-monthly, by the Yiddishe Kultur Farband, Inc., 1133 Broadway, Room 1019, New York, N.Y. 10010, Tel (212) 691-0708. Subscription Price: \$20.00. Second Class Postage is paid at N.Y. N.Y. POSTMASTER: Send address changes to YIDDISHE KULTUR INC. 1133 Broadway, New York, N.Y. 10010.

VOL. LV, JULY-AUGUST, 1993

אַבְּאָנָּאָמָּעָטָּה-פֿרִיזָּה: אַיָּר - 20.00 דָּלָלָה.

אַיָּן קָאנָדָעָה: אַיָּר - 25.00 דָּלָלָה.

אַפְּאָרְבָּעְתָּוֹנָג צָוָם זְשִׁיטָלָאָוּסְקִי-בָּאָנְקָעָט

זָוְנִטִּיךְ, דָּעַם 17 טַן אֲקָטָאָבָעָר, 1993

לְכָבוֹד אָוּן לְזִיפְּרוֹן דָּעַם יִדִּישָׂ-לְעָרָעָר

(טִיְיָנוּ פֿוֹן אַבְּרִיוּן וּוָאָס אַיְזָּאָרָוּסָּוּ צָוָם חַלְמִידִים אָוּן עַלְטַשְׁוָרָן)

לִיבָּעָ תַּלְמִידִים אָוּן גַּרְאָדוֹןָטָן פֿוֹן דִּי אַרְצָן-שָׁוָלָן:

זָוְנִטִּיךְ, דָּעַם 17 טַן אֲקָטָאָבָעָר, קָומְטָטָה פֿאָר דָּעָר הַיְּיָאָרִיקָּעָר זְשִׁיטָלָאָוּסְקִי-בָּאָנְקָעָט. דִּי אַלְגָּעָמִינִיןָעָט

טָעָמָעָט פֿוֹן דָּעַם בָּאָנְקָעָט וּוָעַט זִין דָּעָר דָּוָר לְעָרָעָר וּוָאָס הַאָט גַּעַלְעָרָנָט אַיָּן דִּי שָׁוָלָן.

מִיר וּוְילִין אֲפָהִיטָן דִּי נָעָמָעָן אָוּן דָּעַם זִיפְּרוֹן פֿוֹן דִּי לְעָרָעָר. מִיר וּוְעַלְן אֲרוּסְגָּעָבָן אַשְׁרִיפֶט צָוָם

בָּאָנְקָעָט מִיטָּאָלָעָט נָעָמָעָן. — מִיר מִינְעָן, אָוּן עַס דָּאָרָף זִיךְּ בָּאָקוּמָעָן אַסְטָמָעָר וּוְיַהַנוּנְדָעָרט.

נִיטָּאָלָעָט גַּעַדְעָנָקָעָן מִיר, אָוּן מִיר דָּאָרָפָן אַיְיָעָרָה הַילָּה. שִׁיקְטָאָנָדָזָעָט דָּעַם נָעָמָעָן — אַדָּעָר דִּי

נָעָמָעָן, פֿוֹן אַיְיָעָרָה לְעָרָעָר, סֵי אַיָּן עַלְעָמָעָנָטָאָר-שָׁוָלָן, סֵי אַיָּן מִיטָּלָשָׁוָלָן. אַוְיבָּמָעָגָלָעָר,

דָּעַם נָעָמָעָן פֿוֹן דָּעָר שָׁוָלָן דִּי אַיָּרָה, אַוְיבָּמָעָגָלָעָר, וּוָאָס אַיָּרָה אַדָּרָט גַּעַלְעָרָנָט. עַס וּוָעַט זִיךְּ

בָּאָקוּמָעָן אַשְׁיָּינָעָר אָוּן בָּבְּפָּאָרְבָּעְתָּוֹנָג יָמָ-טָוָב. אָוּן כָּדִי דָּעָר יִם-טָוָב זָאָל וּזָיָן גַּרְעָסָעָר נָאָר, בְּעַטְ�וָן מִיר אַיָּין

גַּלְּיָץ רְעוּזָרְוִוִּין אָוּן אַרְטָט צָוָם בָּאָנְקָעָט.

עַס וּוָעַט זִיךְּזָעָן אַטְּפָּאָלְטָעָר נָחָת — סֵי זִיךְּזָעָן אָוּן סֵי דָּעָרָמָאָנָעָן דִּי וּוָאָס הַאָבָּן אֲרוּסְגָּעָוָיָן אַזְּוִי פֿיָּלָי

פֿרִינְדָּשָׁאָט אָוּן לְיִבְּשָׁאָטָט צָוָם אַיָּרָה — אַיְיָעָרָה יִדִּישָׂ-לְעָרָעָרָה. עַס וּוְעַלְן אַיָּרָה אַנְאָנָסִירָט וּוְעַרְן דִּי

גַּוּוּנִיגָּעָרָס פֿוֹן זְשִׁיטָלָאָוּסְקִי-פֿרִיזָּה.

מִיטָּנָאָעָנְטָקִיִּיט, אַיְיָעָרָה: אַיְטָשָׁע גָּאָלְדָבָעָרָג

מִיר קָומָעָן אַיצְּטָט מִיטָּדָעָר זְעַלְבָּעָר בְּקָשָׁה צָוָם אָונְדָזָעָר לְיִיעָנָעָרָס: קָומְטָטָה צָוָם בָּאָנְקָעָט אָוּן זִבְּטָזָעָר
מִשְׁמָחָמָעָט אָונְדָזָעָר. אַבְּלִילָעָט — 30 דָּלָלָה.

פֿאָר רְעוּזָרְוִואָצִיעָס: The Chaim Zhitlowsky Foundation, Inc.

1133 Broadway, Room 1019

New York, N.Y. 10010

Tel: (212) 243-1304